

Samevatting

Troos vir bedelaar en sondaar
‘n Teologies-kritiese ondersoek na die verband tussen lewenspeil
en verlossing van sonde in die Gereformeerde tradisie en die betekenis daarvan
vir ‘n Christelike lewenstyl in Suider-Afrika

deur

Hans Montagu Murray

Promotor: **Prof. dr. C. J. Wethmar**

Departement: **Dogmatiek en Christelike Etiek**

Graad: *Doctor Divinitatis*

Die meditasie *Zondaar en bedelaar* van Noordmans word as heuristiese instrument gebruik om die verband tussen lewenspeil en die verlossing van sonde in die Gereformeerde tradisie teologies-krities te ondersoek.

Noordmans beskryf hoe die *bedelaar* (Lasarus in Lukas 16:19-31) nie soos die *sondaar* (die tollenaar in Lukas 18:9-14) in ‘n oomblik sy skuld bely nie, maar met sy hele bestaan getuig dat hy ‘n skat in die hemel het. Die intieme verband tussen *liggaamlike nood* en *saligheid* wat Noordmans uit die gelykenisse aflei, word vergelyk met ‘n aantal gekose kommentatore se gelykenis-interpretasies. Sy meditasie word inhoudelik teen die agtergrond van sy teologie in die algemeen ontleed.

Die kritiek van Noordmans teen die *Voorsienigheidsbeskouing* van Pierson en die *Heidelbergse Kategismus, Sondag 10*, word in perspektief geplaas deur die behandeling van Calvin se *algemene riglyne uit die Skrif oor die regte gebruik van aardse hulpmiddele*. Die brug tussen Calvin en die hedendaagse samelewing word gemaak deur eksponente van die neo-Calvinisme (Kuyper) en die Bevrydingsteologie (Gutiérrez) te bestudeer. Heyns, Bosch en Mofokeng se perspektiewe oor die verband tussen lewenspeil en die verlossing van sonde word behandel om nader aan die Suider-Afrikaanse problematiek te kom.

Gespreksgenote se eiesoortige perspektiewe op die *skepping*, *ewige lewe* en *verantwoordelikheid* met betrekking tot die verband tussen lewenspeil en die verlossing van sonde word sistematies geanaliseer. Dié analise help ‘n *B&S-SKEMA* (bedelaar-en-sondaar-skema) ontwikkel - ‘n hulpmiddel om meer genuanseerd oor teologiese stellings ten opsigte van die verband tussen lewenspeil en die verlossing van sonde te besin.

Teologiese stellings oor die verband tussen ‘n persoon of groep se *MIV-status* en *skuld* en/of *onskuld* voor God word ontleed as ‘n voorbeeld van hoe die *B&S-SKEMA* gebruik kan word.

Gereformeerde soberheid, wat beide ‘n *armoede-ideaal* en *ontwikkelingspositiwisme* afwys, bied ‘n sinvolle uitdrukkingsvorm vir ‘n Christelike lewenstyl in Suider-Afrika. Hoewel dit nie innerlike oefening uitsluit nie, word dit in die eerste instansie gekweek deur *kennis van en vertrouwe op* die Here.

Die gevolgtrekking word uiteindelik gemaak dat die *sondaar* nie onbepaald oor ‘n historiese verloop jammer, en die *bedelaar* nie lewenslank sonder sonde, kan bly nie. Beide *sondaar* en *bedelaar* is waarlik ellendig. Maar vir die *bedelaar* wat met sy swere glo én die *sondaar* wat opreg bely, is daar Troos.

(367 woorde)

The particular angles of interlocutors on *creation*, *eternal life* and *responsibility* with regard to the relationship between *standard of living* and *forgiveness of sins* are systematically scrutinized. From this analysis a *B&S-SCHEME* (beggar-and-sinner-scheme) evolves – an aid to a more nuanced reflection on theological propositions concerning the relationship between *standard of living* and the *forgiveness of sins*.

Theological propositions on the relationship between a person or group's *HIV-status* and *guilt* and/or *innocence* before God are inspected as an example of the possible application of the *B&S-SCHEME*.

Reformed frugality offers a fruitful expression for a Christian lifestyle in Southern Africa. It rejects both a *poverty ideal* and *developmental positivism*. Although it does not exclude a disciplined spiritual life, it is essentially cultivated by a *knowledge of* and *trust in* the Lord.

Finally, it is concluded that the *sinner* can not indefinitely grieve over a historical state of affairs and the *beggar* can not escape the contamination of sin over a lifelong period. Both *beggar* and *sinner* are frankly wretched. But for the *beggar* who believes with his ulcers and for the sinner who sincerely confesses, there is comfort.

(377 words)

Summary

Comfort to beggar and sinner

A critical theological inquiry into the relationship between *standard of living* and *forgiveness of sins* in the Reformed tradition and the relevance thereof for a Christian lifestyle in Southern Africa

by

Hans Montagu Murray

Promotor: **Prof. dr. C. J. Wethmar**

Department: **Dogmatics and Christian Ethics**

Degree: *Doctor Divinitatis*

The meditation *Sinner and beggar* of Noordmans is used as a heuristic instrument to conduct a critical theological inquiry into the relationship between *standard of living* and the *forgiveness of sins* in the Reformed tradition.

According to Noordmans the *beggar* (Lazarus in Luke 16:19-31) unlike the *sinner* (the tax collector in Luke 18:9-14) repents not only in a brief moment, but testifies with the totality of his existence to his heavenly inheritance. The intimate relation between *physical suffering* and *salvation* that Noordmans deduces from the parables, is compared with the parable interpretations of a few selected commentators. The content of his meditation is analysed against the background of his theological thought in general.

Noordmans's critique on the views of Pierson and the *Heidelberg Catechism, Sunday 10*, on Providence is placed in perspective by Calvin's *general guidelines on the correct use of earthly comforts*. The connection between Calvin and contemporary society is brought about by examining exponents of neo-Calvinism (Kuyper) and Liberation theology (Gutiérrez). The perspectives on the relation between *standard of living* and the *forgiveness of sins* of Heyns, Bosch and Mofokeng are investigated to verge upon the Southern African situation.

Bibliografie

- Aalders, F. Th. 1979. Was Noordmans nu ethisch of confessioneel?, in *Kerk en Theologie* 30, pp. 222-234.
- Aalders, W. J. 1935. Het boek “Herscheping” van Ds. O. Noordmans, in *Eltheto* 89(6), pp. 161-175.
- Anderson, A. 1987. The prosperity message in the eschatology of some new charismatic churches, in *Missionalia* 15, pp. 72-83.
- Andreski, S. 1983. *Max Weber on Capitalism, Bureaucracy and Religion. A Selection of Texts*. London: George Allen & Unwin.
- Augustijn, C., Prins, J. H. & Woldring, H. E. S. (reds) 1987. *Abraham Kuyper. Zijn volksdeel, zijn invloed*. Delft: Meinema.
- Augustijn, C. 1987. Kuypers theologie van de samenleving, in Augustijn, C., Prins, J. H. & Woldring, H. E. S. (reds) 1987. *Abraham Kuyper. Zijn volksdeel, zijn invloed*. Delft: Meinema, pp. 34-60.
- Bakker, J. T. 1979. Verbroken evenwicht/historisch spiritualisme, in *Kerk en Theologie* 30, pp. 203-214.
- Bakker, N. T. 1984. Noordmans en Barth (een studie over de Barth-receptie bij Noordmans), in *Kerk en Theologie* 35, pp. 106-119.
- Balia, D. B. 1997. Mother Teresa’s missionary calling. A Journey in ‘Spiritual Childhood’, in *Missionalia* 25(3), pp. 408-417.
- Balke, W. 1973. *Calvijn en de doperse radikalen*. Proefschrift. Amsterdam: Uitgeverij Ton Bolland.
- Balke, W. 1992. *Heel het Woord en heel de Kerk*. Kampen: Uitgeverij De Groot Goudriaan.
- Barth, K. 1981. *Ethics*. Edited by Dietrich Braun. Translated by Geoffrey W. Bromiley. Edinburg: T&T Clark.
- Barth, K. 1992. *Karl Barth. Die Kirchliche Dogmatik. Die Lehre von der Schöpfung*. III, 2 §§45-46, 47. Das Geschöpf. Studienausgabe Band 15, Zürich: Theologische Verlag.
- Batteau, J. M., Maris, J. W. & Veling, K. 1994. *The vitality of reformed theology. Proceedings of the International Theological Congress June 20-24th 1994 Noordwijkerhout The Netherlands*. Kampen: Uitgeverij Kok.

- Baum, G. 1989. Community and Identity, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro.* New York: Orbis Books, pp. 220-228.
- Bavinck, C. B. [s a]. *Het Evangelie van Lucas. De Bijbel toegelicht voor het Nederlandse volk.* Kampen: J. H. Kok.
- Bekker, E. J. & Hasselaar, J. M. 1978. *Wegen en kruispunten in de dogmatiek - deel I,* Kampen, pp. 34-35, 40.
- Berkhof, H. 1981. Noordmans uitgegeven en geïnterpreteerd, in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 35, pp. 146-152.
- Berkhof, H. 1981. *Bruggen en Bruggehoofden. Een keuze uit de artikelen en voordrachten van prof. dr. H. Berkhof uit de jaren 1960-1981, verzameld en uitgegeven ter gelegenheid van zijn afscheid als kerkelijk hoogleraar te Leiden.* Redaksie: E. Flesseman- van Leer, F. O. van Genneep en W. E. Verdonk. Nijkerk: Callenbach.
- Berkhof, H. 1982. *Inleiding tot de studie van de Dogmatiek.* Kampen: J. H. Kok.
- Berkhof, H. 1990. *Christelijk geloof. Een inleiding tot de geloofsleer.* Nijkerk: Uitgeverij G. F. Callenbach.
- Berkouwer, G. C. 1957. *De mens het beeld Gods.* Dogmatische studiën. Kampen: Kok.
- Betto, F. 1989. Gustavo Gutiérrez - A Friendly Profile, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro.* New York: Orbis Books, pp. 31-37.
- Bijlefeld, P. 1987. *Kerk in de marge... Een bezinning op urban mission werk vanuit het thema 'kerk van de armen' naar aanleiding van O. Noordmans: Zondaar en Bedelaar.* Driebergen: H.E.B., Posbus 19, 3970 AA.
- Blaser, K. 1992. Buchbesprechungen: Transforming Mission: Paradigm shifts in Theology of Mission by David J. Bosch, in *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 76(3), pp. 222-224.
- Blei, K. 1981. Noordmans over Barth, in *Kerk en theologie* 32, pp. 212-232.
- Blei, K. 1984. Van Christus uit de schepping geloven, in *Kerk en Theologie* 35, pp. 89-105.
- Boesak, W. A. & Fourie, P. J. A. 1998. *Vraagtekens oor Gereformeerdeheid, 'n Bundel opstelle onder redaksie van WA Boesak en PJA Fourie.* Belhar: LUS Uitgewers.

- Boff, L. & Boff, C. 1988. *Introducing Liberation Theology. Translated from the Portuguese by Paul Burns*. New York: Orbis Books.
- Boff, L. 1989. The Originality of the Theology of Liberation, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro*. New York: Orbis Books, pp. 38-48.
- Booyesen, F. le R. 1997. Economic development and Christianity: The responsibility for basic needs fulfillment, in *Tydskrif vir Christelike wetenskap* 1997, pp. 143-149.
- Bosch, D. J. 1985. *The Lord's Prayer: Paradigm for a Christian lifestyle*. Pretoria: Christian Medical Fellowship.
- Bosch, D. J. 1989. Mission in Jesus' way: A perspective from Luke's gospel, in *Missionalia* 17(1), pp. 3-21.
- Bosch, D. J. 1990. *Goeie nuus vir armes ... en rykes. Perspektiewe uit die Lukasevangelie*. Pretoria: Universiteit van Suid-Afrika.
- Bosch, D. J. 1991. *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*. New York: Orbis Books.
- Bosch, D. J. 1992. The vulnerability of mission, in *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 76(3), pp. 201-216.
- Botes, J. 2000. Vergifnis sonder terme. *Die Kerkbode*, 17 November 2000, p. 10.
- Boulton, G., Kennedy, D. & Verhey, A. 1994. *From Christ to the World. Introductory Readings in Christian Ethics*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Breek, B. 1958. Scheppen is scheiden. Enkele opmerkingen over de leer der schepping volgens dr. O. Noordmans, in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 12, pp. 180-208.
- Breek, B. 1972. Noordmans en de wijsbegeerte, in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 26, pp. 298-344.
- Breek, B. 1973. Noordmans en het Puritanisme, in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 27, pp. 146-200.
- Breek, B. 1973. Noordmans versus Newman, in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 27, pp. 337-359.
- Brinkman, M. E. (red) 1992. *100 jaar theologie. Aspecten van een eeuw theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992)*. Kampen: Kok.

- Brinkman, M. E. 1992. Verantwoording, in Brinkman, M. E. (red) 1992. *100 jaar Theologie. Aspecten van eeuw Theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992)*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J. H. Kok, pp. 9-13.
- Brinkman, M. E. & Van der Kooi, C. 1997. *Het calvinisme van Kuyper en Bavinck. Teksten bijeengezocht en ingeleid door dr. M. E. Brinkman en dr. C. van der Kooi*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- Brown, E. 1989. Respons op die voordrag van A D Pont, in Kleynhans, E. P. J. (red) *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N. G. Sendingpers, pp. 32-37.
- Burger, C. 2001. *Ons weet aan wie ons behoort. Nuut gedink oor ons gereformeerde tradisie*. Wellington: Lux Verbi.BM.
- Burger, M. 1992. *Reference techniques*. Eighth revision. Pretoria: University of South Africa.
- Bybel. 1983. Nuwe Vertaling. Kaapstad: Bybelgenootskap van Suid-Afrika.
- Calvijn, J. 1938. *Calvijn in het licht zijner brieven. Honderd brieven van den Reformator. Vertaald en toegelicht door W. de Zwart*. Kampen: J. H. Kok.
- Calvijn, J. 1559. *Johannes Calvijn. Institutie of onderwijzing in de Christelike godsdienst. Uit het latijn vertaald deur Dr. A. Sizoo*, 3 vols. Vierde druk. Delft: W. D. Meinema N.V.
- Calvijn, J. 1965. *Het gepredikte Woord. Preeken van Johannes Calvijn vertaald door Ds. J. Douma en Ds. W.H. v.d. Vegt. Deel II. Lijdenstoffen*. Tweede, ongewijzigde druk. Franeker: T. Wever.
- Calvijn, J. 1980. *Kracht en troost. Brieven van Calvijn aan vrouwen. Uit het Frans vertaald en van inleidende aantekeningen voorzien door Dr. J. C. van der Does*. Dordrecht: Uitgeverij J. P. van den Tol.
- Calvin, J. 1981. *Institutes of the Christian religion by John Calvin. Translated by Henry Beveridge*, 2 vols. Grand Rapids: WM. B. Eerdmans Publishing Company.
- Calvin, J. 1994. On Usury in Boulton, G., Kennedy, D. & Verhey, A. 1994. *From Christ to the World. Introductory Readings in Christian Ethics*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, pp. 453-455.
- Calvin, J. 1996. *Calvin's Commentaries. 22-Volume Set. Originally printed for the Calvin Translation Society. Reprinted 1996 by Baker Books*. Michigan: Grand Rapids.
- Commentaries on the first book of Moses called Genesis. By John Calvin.

- Translated from the original Latin, and compared with the French edition. By the rev. John King, M.A., of Queen's College, Cambridge, incumbent of Christ's Church, Hull.
- Commentaries on the twelve minor prophets. By John Calvin. Now first translated from the original Latin by the rev. John Owen Vicar of Thrussington, Leicestershire.
- Commentary on the book of the Psalms. By John Calvin. Translated from the original Latin, and collated with the author's French version, by the rev. James Anderson. Volume First-Fourth. Grand Rapids: Baker Book House.
- Commentary upon the Acts of the Apostles. Edited from the original English Translation of Christopher Fetherstone, student in Divinity, by Henry Beveridge, ESQ.
- Commentary on the Epistles of Paul the Apostle to the Corinthians by John Calvin. Translated from the original Latin, and collated with the author's French version by the Rev. John Pringle.
- Commentary on the Epistles of Paul the Apostle to the Philippians, Colossians, and Thessalonians by John Calvin. Translated and edited from the original Latin, and collated with the French version, by the Rev. John Pringle. Grand Rapids: Baker Book House.
- Commentaries on the Catholic Epistles. By John Calvin. Translated and edited by the Rev. John Owen, Vicar of Thrussington, and rural dean, Leicestershire.
- Christian, J. 1999. *God of the empty-handed. Poverty, Power and the Kingdom of God*. Monrovia: MARC.
- Cohen, D. 2002. Human capital and the HIV epidemic in sub-Saharan Africa, ILO Program on HIV/AIDS and the World of Work, Geneva: June 2002.
- Countryman, L. Wm. 1980. *The rich Christian in the church of the early empire: Contradictions and accommodations*. New York: The Edwin Mellen Press.
- D'Assonville, V. E. 1989. Respons op Prof F J M Potgieter se referaat, in Kleynhans, E. P. J. (red). *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N G Sendingpers, pp. 15-18.
- Dawson, A. 1999. The origins and character of the base ecclesial community: a Brazilian perspective, in Roland, C (ed). *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Edited by Christopher Rowland. Cambridge: University Press, pp. 109-128.

- De Greef, W. 1989. *Johannes Calvijn. Zijn werk en geschriften*. Kampen: Uitgeverij de Groot Goudriaan.
- De Gruchy, J. W. 1998. *Towards a Reformed Theology of Liberation? Can we retrieve the Reformed symbols in the struggle for justice?*, in W. A. Boesak & P. J. A. Fourie, *Vraagtekens oor Gereformeerdeheid, 'n Bundel opstelle onder redaksie van WA Boesak en PJA Fourie*, Belhar: LUS Uitgewers, pp. 71-93.
- De Knijff, H. W. 1985. *Geest en gestalte. O. Noordmans' bijbeluitlegging in hermeneutisch verband*. Tweede druk. Kampen: J. H. Kok.
- De Knijff, H. W. 1989. 'Noordmans, Oepke (1871-1956)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland 3* (Den Haag 1989). URL: <http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/Index/bwn3/noordmans>.
- De Knijff, H. W. 2000. Kroniek, in *Kerk en Theologie* 51(1), pp. 68-72.
- De Knijff, H. W. 2000. Liturgie en psychologie, in *Kerk en Theologie* 51(4), pp. 296-303.
- De Kruijf, G. G. 1994. Gebruiken en genieten. Een bruikbare onderscheiding in de christelijke ethiek. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk in de christelijke ethiek, het apostolaat en het kerkrecht bij de Rijksuniversiteit Leiden op vrijdag 11 november 1994. Rijks Universiteit Leiden.
- De Kruijf, G. G. 1994. Inleiding: Een symposium over openbaring en werkelijkheid, in Dekker, E., De Kruijf, G. G. & Veldhuis, H. *Openbaring en werkelijkheid. Systematische theologie tussen empirische werkelijkheid en christelijke zinervaring*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum B.V, pp. 1-11.
- De Kruijf, G. G. 1994. *Waakzaam en Nuchter. Over christelijke ethiek in een democratie*. Baarn: Ten Have.
- De Kruijf, G. G. 1998. Genieten, beperking, verdelen. *In de Waagschaal* 27(1), pp. 13-16.
- De Kruijf, G. G. 1999. *Christelijke ethiek. Een inleiding met sleutel teksten*. Zoetermeer: Uitgeverij Meinema.
- De Lange, F. 1997. God, het world wide web en ik. Religieuze identiteit in een globale samenleving, in *Gereformeerd theologisch tijdschrift* 1997, pp. 3-15.
- De Villiers, E. 1982. Resensie-artikel: Teologiese Etiek deur J. A. Heyns, in *Scriptura* 6, Julie 1982, pp. 65-81.

- De Zwaan, J. 1922. *Het Evangelie van Lucas. Tekst en Uitleg. Praktische Bijbelverklaring* door Prof. Dr. F. M. TH. Böhl en Prof. Dr. A van Veldhuizen. Tweede Druk. Goningen, Den Haag: J. B. Wolters' U. M.
- Deist, F. E. 1990. Notes on the context and hermeneutic of Afrikaner civil religion, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds) 1990. *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 124-139.
- Degenhardt, H. J. 1965. *Lukas Evangelist der Armen*. Stuttgart: Verlag Kath. Bibelwerk.
- Dekker, E. & De Kruijf, G. G. & Veldhuis, H. 1994. *Openbaring en werkelijkheid. Systematische theologie tussen empirische werkelijkheid en christelijke zinervaring*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum B.V.
- Domeris, W. R. 1993. Cellars, wages and gardens: Luke's accommodation for middle-class Christians, in *Hervormde Teologiese Studies* 49(1&2), pp. 85—100.
- Dorrington, R. E., Bradshaw, D. & Budlender, D. 2002. *HIV/AIDS profile of the provinces of South Africa – indicators for 2002*. Centre for Actuarial Research, Medical Research Council and the Actuarial Society of South Africa.
- Du Plessis, J. G. 1990. For reasons of the heart: A critical appraisal of David J. Bosch's use of Scripture in the foundation of Christian mission, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds) 1990. *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 109-123.
- Du Preez, J. 1990. David Bosch's Theology of religions: An exercise in humility, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds) 1990. *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 195-204.
- Du Toit, F. (et al) 2002. *Moeisame pad na vernuwing. Die NG Kerk se pad van isolasie en die soeke na 'n nuwe relevansie*. Bloemfontein: Barnabas.
- Ebeling, G. 1979. *Dogmatik des christlichen Glaubens*. Band I. Prolegomena. Erster Teil. Der Glaube an Gott den Schöpfer der Welt. Tübingen: J.C.B. Mohr, pp. 334-414.
- Ellis, M. H. & Maduro, O. 1989. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez*. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro. New York: Orbis Books.
- Eßer, H. H. 1997. Calvin's concept of property in view of the introduction of a new monetary order, in Neuser, H., Selderhuis, H. J. & Van't Spijker, W. 1997. *Calvin's Books. Festschrift dedicated to Peter De Klerk on the occasion of his seventieth birthday*. Heerenveen: Uitgeverij Groen en Zoon BV. pp. 149-173.
- Ferm, D. W. 1986. *Third World Liberation Theologies*. New York: Orbis Books.

- Fitzgerald, V. 1999. The economics of liberation theology, in Roland, C (ed). *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Edited by Christopher Rowland. Cambridge: University Press, pp. 218-234.
- Forrester, D. B. 2001. Social justice and welfare, in Gill, R. *The Cambridge companion to Christian Ethics*. Cambridge University Press, pp. 195-208.
- Freire, P. 1995. Conscientizing as a Way of Liberating, (1970) , in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.*. New York: Orbis Books, pp. 5-13.
- Gensichen, H. 1992 Nachruf. David J. Bosch (1929-1992), in *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 76(3), pp. 217-218.
- Gerretson, C. 1974. *Verzamelde Werken II*, Geschiedenis (1904-1931), Baarn: Bosch & Keuning N.V De invloed van het Calvinisme op het Nederlandse Volkskarakter. Rede ter herdenking van het vijfde lustrum van de Societas Studiosorum Reformatorum, afdeling Utrecht, op 6 november 1931, gehouden in het Groot-Auditorium van de Rijksuniversiteit te Utrecht, *Verzamelde Werken II*, pp. 385-401.
- Gibellini, R. 1987. *The Liberation Theology debate*. London: SCM Press Ltd.
- Gill, R. 2001. *The Cambridge companion to Christian Ethics*. Cambridge University Press.
- Goudzwaard, B. 1978. *Kapitalisme en vooruitgang*. Tweede herziene druk. Amsterdam: Van Gorcum.
- Graafland, C. 1987. *Van Calvijn tot Barth. Oorsprong en ontwikkeling van de leer der verkiezing in het Gereformeerd Protestantisme*. Tweede druk. 's-Gravenhage: Uitgeverij Boekencentrum B. V.
- Graham, W. F. 1994. *Later Calvinism. International Perspectives*. Volume XXII. Sixteenth Century Essays & Studies. Charles G. Nauert, Jr., General Editor. Kirksville: Composed at Northeast Missouri State University.
- Grijdanus, S. 1941. *Het Evangelie naar Lucas. Opnieuw uit den grondtekst vertaald en verklaard door Dr. S. Grijdanus, Hoogleraar aan de Theologische Hoogeschool*. Tweede deel. Hoofstukken 13-24. Kampen: J. H. Kok N.V.
- Groenewald, E. P. 1963. *In gelykenisse het Hy geleer*. Pretoria: J. L. Van Schaik, Bpk.
- Groenewald, E. P. 1989. *Die Evangelie volgens Lukas verklaar deur Prof E. P. Groenewald*. Kaapstad: NG Kerk-Uitgewers.

- Gunton, C. E. (ed) 1997. *The Cambridge Companion to Christian Doctrine*. Cambridge: University Press.
- Gutiérrez, G. 1984. *We drink from our own wells. The spiritual journey of a people*. London: SCM Press Ltd.
- Gutiérrez, G. 1987. *Gerechtigheid om niet. Reflecties op het boek Job*. Baarn: Ten Have.
- Gutiérrez, G. 1988. *A Theology of Liberation. History, Politics, and Salvation. Revised Edition with a New Introduction. Translated and edited by Sister Caridad Inda and John Eagleson*. New York: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. 1995. Toward a Theology of Liberation (July 1968), in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.*. New York: Orbis Books, pp. 62-76.
- Gutiérrez, G. 1995. 'Criticism Will Deepen, Clarify Liberation Theology' (September 14, 1984), in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books.
- Gutiérrez, G. 1999. The task and content of liberation theology (translated by Judith Condor), in Roland, C (ed). *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Edited by Christopher Rowland. Cambridge: University Press, pp. 19-38.
- Hage, L. J. M. 1965. Calvin en het maatschappelijk leven in Van Genderen, J e.a. 1965. *Zicht op Calvin*. Amsterdam: Buijten & Schippenheijn, pp. 143-182.
- Hancock, R. C. 1989. *Calvin and the foundations of modern politics*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Hasselaar, J. M. 1958. Dr. O. Noordmans - Hoofdmomenten van zijn theologie. Boekencentrum N.V. - 'S-Gravenhage.
- Hasselaar, J. M. 1979. In het spoor van Noordmans in *Kerk en Theologie* 30, pp. 193-202.
- Hennelly, A. T. (ed) 1995. *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books.
- Herzog II, W. R. 1994. *Parables as subversive speech. Jesus as pedagogue of the oppressed*. Westminster: John Knox Press.

- Heslam, P. S. 1998. *Creating a Christian worldview. Abraham Kuyper's Lectures on Calvinism*. Carlisle: The Paternoster Press.
- Hesselink, J. 1994. The Dramatic Story of the Heidelberg Catechism, in Chapter 14 of Graham, W. F. 1994. *Later Calvinism. International Perspectives*. Volume XXII Sixteenth Century Essays & Studies. Charles G. Nauert, Jr., General Editor. Kirksville: Composed at Northeast Missouri State University.
- Hesselink, J. 1997. *Calvin's First Catechism. A Commentary*. I. John Hesselink. Featuring Ford Lewis Battles's translation of the 1538 Catechism. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Heyns, J. A. 1964. *Die Teologiese Antropologie van Karl Barth vanuit Wysgerig-Antropologiese Oriëntering*. Kaapstad: Tafelberg-Uitgewers.
- Heyns, J. A. 1986. *Teologiese Etiek. Deel 2/1. Sosiale Etiek*. Pretoria: N.G. Kerkboekhandel.
- Heyns, J. A. 1989. *Teologiese Etiek. Deel 2/2. Sosiale Etiek*. Pretoria: N.G. Kerkboekhandel.
- Heyns, J. A. 1994. Die Koninkryk van God – Grondplan van die Bybel, in *Skrif en Kerk*, 15(1), pp. 1-12.
- Heyns, J. A. 1994. 'n Weerwoord, in *Skrif en Kerk*, 15(1), p. 156.
- Hoekstra, T. 1999. *Economie en geloven. Een spanningveld belicht aan de hand van het eerste algemene diaconale reglement in de Nederlandse Hervormde Kerk, 1840-1860. Een zoektocht naar een kritische theologie*. Proefschrift. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Hofstee, H. 1976. God als Geest of Persoon? De discussie Noordmans-Kohnstamm, in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 30, pp. 17-36.
- Huber, W. 1990. *Konflikt und Konsens. Studien zur Ethik der Verantwortung*. München: Kaiser.
- Hultgren, A. J. 2000. *The parables of Jesus. A commentary*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Hylkema, C. B. 1911. *Oud- en Nieuw-Calvinisme. Een vergelijkende geschiedkundige studie*. Haarlem: H. D. Tjeenk Willink & Zoon.
- Innes, W. C. 1983. *Social concern in Calvin's Geneva*. Pennsylvania: Allison Park.

- International Theological Commission, 1995. *Declaration on Human Development and Christian Salvation*, (September 1977) , in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books, pp. 205-219.
- Janssen, R. F. H. 1990. *Armoede of soberheid. De verarming van mens en milieu als nieuwe sociale kwesie*. Proefschrift. Rijksuniversiteit Leiden.
- Jonas, H. 1987. *Wissenschaft als persönliches Erlebnis*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Jones, D. & Culliney, J. 1998. Confucian order at the edge of chaos: The science of complexity and ancient wisdom. *Zygon* 33(3), pp. 395-404.
- Jonker, W. D. 1994. In gesprek met Johan Heyns, in *Skrif en Kerk*, 15(1), pp. 13-26.
- Joubert, S. J. 1987. *Die armoedeprobleem van die Jerusalemgemeente. 'n Sosio-historiese en eksegetiese ondersoek*. Doctor Divinitatis. Pretoria: Fakulteit Teologie, Afdeling B.
- Joubert, S. J. 1995. The Jerusalem community as role-model for a cosmopolitan christian group. A socio-literary analysis of Luke's symbolic universe, in *Neotestamentica* 29(1), pp. 49-59.
- Jüngel, E. 1989. *Eberhard Jüngel. Theological Essays. Translated with an Introduction by J. B. Webster*. Edenburg: T & T Clark.
- Kasper, W. 1992. *The God of Jesus Christ*. London: SCM Press Ltd.
- Kasteel, P. 1938. *Abraham Kuyper*. Kampen: J. H. Kok N.V.
- Kilian, J. 1985. *Form and style in theological texts. A guide for the use of the Harvard Reference System*. Pretoria: University of South Africa.
- Kleynhans, E. P. J. (red) 1989. *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N G Sendingpers.
- Klooster, F. H. 1994. Calvin's attitude to the Heidelberg Catechism, in Chapter 16 of Graham, W. F. *Later Calvinism. International Perspectives*. Volume XXII. Sixteenth Century Essays & Studies. Charles G. Nauert, Jr., General Editor. Kirksville: Composed at Northeast Missouri State University.
- Koekemoer, J. H. 1994. Dogmatiek in die rigting van die Gereformeerde Ortodoksie? in, *Skrif en Kerk*, 15(1) 1994, pp. 87-94.

- König, A. 1990. Apocalyptic, theology, missiology, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds). *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 20-33.
- König, A. 2002. *God, waarom lyk die wêreld só? Kan ons sê: 'God is in beheer'?* Wellington: Lux Verbi BM.
- Kritzinger, J. J. 1990. Mission and Evangelism. A critical appraisal of David Bosch's views, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds). *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 140-155.
- Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds) 1990. *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society.
- Küng, H. 1978. *Bestaat God?* Hilversum: Gooi en Sticht.
- Küng, H. 1992. *Mondiale verantwoordelijkheid. Anzetten voor een verbindende ethiek*. Kampen: Kok.
- Kuyper, A. 1889. *Gomer voor den Sabbath. Meditatiën over en voor den Sabbath*. Amsterdam: Höveker & Wormser.
- Kuyper, A. 1891. *Het sociale vraagstuk en de Christelijke religie. Rede bij de opening van het Sociaal Congres op 9 November 1891 gehouden door Dr. A. Kuyper*. Amsterdam: J. A. Wormser.
- Kuyper, A. 1893. *In de schaduw des doods. Meditatiën voor de krankenkamer en bij het sterfbed*. Amsterdam: J. A. Wormser.
- Kuyper, A. 1895. *Proeve van pensioenregeling voor werklieden en huns gelijken*. Amsterdam: J. A. Wormser..
- Kuyper, A. 1911. *Pro Rege of het koningschap van Christus. Eerste deel: Het koningschap van Christus in zijn hoogheid*. Kampen: J. H. Kok.
- Kuyper, A. 1912. *Pro Rege of het koningschap van Christus. Derde deel: Het Koningschap van Christus in zijn werking*. Kampen: J. H. Kok.
- Kuyper, A. 1959. *Het Calvinisme. Zes Stone-lezingen door Dr. Abraham Kuyper*. Derde druk. Kampen: J. H. Kok.
- Lam, H. J. 1996. 'Zoals ik haar geluid heb opgevangen.' Enkele aspecten betreffende de verhouding Kohlbrugge-Noordmans, in *Theologia Reformata* 34, pp. 28-52.
- Leith, J. H. 1984. *John Calvin. The Christian Life. Edited by John H. Leith*. San Francisco: Harper & Row.

- Lehmann, H. & Roth, G. (eds) 1993. *Weber's Protestant Ethic. Origins, evidence, contexts*, German Historical Institute, Washington: Cambridge University Press.
- Lernoux, P. 1989. In Honor of Gustavo Gutiérrez, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro*. New York: Orbis Books, pp. 77-83.
- Lindijer, C. H. 1981. *De armen en de rijken bij Lukas*. Amsterdam: Boekencentrum
- Livingston, K. 1990. David Bosch: An interpretation of some main themes in his missiological thought, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds). *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 3-19.
- Lötter, H. J. P. 1999. Christians and Poverty. Thesis. University of Pretoria.
- McGrath, A. E. 1988. *Reformation thought. An Introduction*. Oxford: Basil Blackwell.
- McGrath, A. E. 1990. *A Life of John Calvin. A study in the shaping of western culture*. Oxford: Basil Blackwell.
- McGrath, A. E., 1994. *Christian Theology. An introduction*. Oxford: Basil Blackwell.
- McGrath, A. E., 1996. *A passion for truth. The intellectual coherence of evangelism*. Leicester: Apollos.
- Maimela, S. S. 1985. The Crucified among the Crossbearers: Towards a Black Christology. Kampen: Kok. Review in *Missionalia* 13(2), pp. 84-85.
- Malina, B., Joubert, S. & Van der Watt, J. 1995. *Vensters wat die Woord laat oopgaan*, Halfway House: Orion Uitgewers.
- Marshall, I. H. 1970, 1989. *Luke. Historian and Theologian*. The Paternoster Press.
- Max-Neef, M. A. 1991. *Human scale development. Conception, application and further reflections*. New York: The Apex Press.
- Meiring, P. G. J. 1990. "Your will be done: Mission in Christ's way": Discerning God's will for mission in South Africa...tomorrow, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds). *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 248-258.
- Meiring, P. (red) 2001. *So glo ons. Gelowig nagedink oor God, die Bybel en ons Leefwêreld*. Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy.

- Meuleman, G. E. 1990. *Cultuur als partner van de theologie. Opstellen over de relatie tussen cultuur, theologie en godsdienstwijsbegeerte, aangeboden aan Prof. dr. G. E. Meuleman*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok.
- Miskotte, K. 1934. Gemeente of schare? in *Eltheto* 1934-1935, 35-467.
- Mofokeng, T. A. 1983. *The crucified among the crossbearers. Towards a Black Christology*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J. H. Kok.
- Mofokeng, T. A. 1986. The evolution of the Black struggle and the role of Black theology, in Mosala, I. J. & Tlhagale, B. (eds). *The unquestionable right to be free*. Johannesburg: Skotaville Publishers.
- Mofokeng, T. A. 1987. A Basis for a Relevant Theology for Botswana, in *Mission Studies*, 4(1), pp. 55-61.
- Mofokeng, T. A. 1987. A Black Christology: A new beginning, in *Journal of Black Theology in South Africa* 1(2), pp. 1-16.
- Mofokeng, T. A. 1987. The Prosperity message and Black Theology, in *Missionalia* 15, pp. 84-86.
- Mofokeng, T. A. 1988. Review of *On reading Karl Barth in South Africa* by Villa-Vicencio. Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans, in *Journal of Black Theology in South Africa* 3(1), p. 53.
- Mofokeng, T. A. 1989. The Cross and the Search for Humanity: Theological challenges facing South Africa, in *Journal of Black Theology in South Africa*, 3(2), pp. 38—51.
- Mofokeng, T. A. 1990. Black Theology in South Africa: Achievements, Problems and Prospects, in Prozesky, M. (ed). *Christianity Amidst Apartheid: Selected Perspectives on the Church in South Africa*. New York: St. Martin's Press, pp. 37-53.
- Mofokeng, T. A. 1990. Mission theology from an African perspective: A dialogue with David Bosch, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds). *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 248-258.
- Mofokeng, T. A. 1990. Mission theology from an African perspective, in *Missionalia* 18, pp. 168-180.

- Mofokeng, T. A. 1991. Human Values Beyond the Market Society. A Black Working Class Perspective, in *Journal of Theology for Southern Africa* 76, pp. 64-70.
- Mofokeng, T. A. 1993. The crucified and permanent crossbearing: a Christology for comprehensive liberation, in *Journal of Black Theology in South Africa* 7(1), pp. 20-30.
- Mofokeng, T. A. 1997. Land is our Mother: A Black Theology of Land, in Guma, M & Milton, L. (eds). *An African challenge to the church in the 21st century*. Cape Town: Salty Print.
- Moltmann, J. 1979. *Hope for the Church. Moltmann in Dialogue with Practical Theology*. Edited and translated by Theodore Rynyon. Nashville: Abingdon.
- Moltmann, J. 1989. *Wat is teologie? De weg van de theologie in de twintigste eeu*. Baarn: Ten Have, pp. 5-61.
- Moltmann, J. 1993. Die Erde und die Menschen. Zum theologischen Verständnis der Gaja-Hypothese, in *Evangelische Theologie* 53, pp. 420-438.
- Moltmann, J. 1995. *An open letter to José Miguez Bonino*, in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books, pp. 195-204.
- Moxness, H. 1988. *The economy of the kingdom*. Philadelphia: Fortress Press.
- Müller, K. 1991. Review of *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, by David J. Bosch, in *Mission Studies* 8(1), pp. 260-262.
- Neuser, H., Selderhuis, H. J. & Van't Spijker, W. 1997. *Calvin's Books. Festschrift dedicated to Peter De Klerk on the occasion of his seventieth birthday*. Heerenveen: Uitgeverij Groen en Zoon BV.
- Neven, G. W. 1980. Biografie en Theologie. Over de ontplooiing van Noordmans' theologische theorie onder de druk van de 'eendimensionaliteit', in *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 34, pp. 45-63.
- Neven, G. W. 1980. *In de speelruimte van de Geest. Studies over de theologie van dr. O. Noordmans II*. Proefschrift. Kampen: J. H. Kok.
- Nicol, W. 1990. The cross and the hammer: Comparing Bosch and Nolan on the role of the church in social change, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds) *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 86-98.

Nolan, A. 1989. Theology in a Prophetic Mode, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez.* Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro. New York: Orbis Books, pp. 433-440.

Noordegraaf, H. & Griffioen, S. (reds) 1999. Bewogen realisme. Economie cultuur oecumene. Bij het afscheid van Bob Goudzwaard als hoogleraar aan de Vrije Universiteit. Kampen: Kok.

Noordmans, O. 1934. *Herscheping. Beknopte dogmatische handleiding voor godsdienstige toespraken en besprekingen.* Zeist: Uitgegeven door de Nederlandsche christen-studenten-vereeniging.

Noordmans, O. *Verzamelde Werken. Deel I-VIII.* Kampen: Kok.

--- Deel I. Het begin. Om de ware humaniteit. Kampen: Kok 1978..

De verzoening. Een Calvijnstudie (pp. 285-300)
Communisme (pp. 308-323)

--- Deel II. Dogmatische peilingen. Rondom Schrift en Belijdenis. Kampen: Kok 1979.

Arbeiders in de wijngaard (pp. 73-83)
Predestinasie (pp. 124-134)
Kruis en schepping (pp. 207-213)
Herscheping (pp. 214-322)
Binnen de Pinkstercirkel (pp. 323-348)
De schepping in de Nederlandse Geloofsbelijdenis (pp. 384-400)
Het Koninkrijk der hemelen. Toelichting op de Heidelbergse catechismus zondag 7-22 (pp. 433-551)

--- Deel III. Ontmoetingen. De actualiteit der historie. Kampen: Kok 1981.

Kohlbrugge. Festpredigten (pp. 293-327)
De betekenis van Kohlbrugge voor de theologie van onze tijd (pp. 507-526)

--- Deel V. Strategie. Om de rechte orde der kerk. Kampen: Kok 1984.

Sociale mogelijkheid en algemeen sociaal ideaal (pp. 35-38)
Roeping en loon (pp. 62-65)
Kerk en schare (pp. 246-249)

--- Deel VI. De kerk en het leven. Liturgische, oecumenische en culturele vragen
Kampen: Kok 1986.

Het calvinisme en de oecumene (pp. 397-409)

Concept-Herderlijk Schrijven over de genotzucht (pp. 509-512)

Monnik en puritein (pp. 513-516)

Geloof en cultuur (pp. 608-624)

--- Deel VII. Meditaties (Kampen: Kok 1990)

Lukas 19:1-10 (pp. 310-312)

--- Deel VIII. Meditaties. Kampen: Kok 1980.

Zondaar en bedelaar (pp. 15-25)

De pelgrim (pp. 110-112)

De Schare (pp. 259-261)

Het gebed om recht (pp. 261-263)

De bede om genade (pp. 264-266)

Schatten in de hemel (pp. 273-275)

De broodvraag (pp. 275-277)

De misdeelden (pp. 294-296)

Jezus op straat (pp. 298-300)

---Deel IX. Brieven. Kampen: Kok 1999.

724. *K. H. Miskotte aan O. Noordmans* (pp. 727-728)

725. *P. Scholten aan O. Noordmans* (p. 728)

726. *Ph. A. Kohnstamm aan O. Noordmans* (pp. 728-729)

Ntoane, R. L. 1983. *A cry for life. An Interpretation of 'Calvinism' and Calvin.*
Proefschrift. Kampen: Uitgeversmaatschappij J. H. Kok.

Nürnberg, K. 1990. *Salvation or liberation. The soteriological roots of a missionary theology*, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds).
Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch. Pretoria: Missiological Society, pp. 205-219.

Nürnberg, K. 1999. *Prosperity, poverty and pollution. Managing the approaching crisis.* Pietermaritzburg: Cluster Publications.

Nyerere, K. 1995. *On the division between rich and poor*, in Stackhouse, M. L., McCann, D. P. & Roels, S. J. (eds). *On Moral Business. Classical and contemporary resources for Ethics in economic life.* Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, pp. 415-417.

Oberman, H. A. 1988. *De erfenis van Calvijn. Grootheid en grenzen.* Kampen: Kok.

- O'Donovan, O. 1999. Political theology, tradition and modernity, in Roland, C (ed). *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Edited by Christopher Rowland. Cambridge: University Press, pp. 235-247.
- Okure, T. 1989. Gustavo Gutiérrez, the Person and the Message: Memories of an Encounter, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez*. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro. New York: Orbis Books, pp. 84-94.
- Olivier, M. J. P. 1989. Die betekenis van Kuyper vir Suid-Afrika op die diakoniologie en die bedieningspatroon, in Kleynhans, E. P. J. (red). *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N. G. Sendingpers, pp. 66-81.
- Olson, J. E. 1989. *Calvin and Social Welfare. Deacons and the Bourse française*. London: Associated University Presses.
- Ons Glo... Die drie formuliere van eenheid en ekumeniese belydenisse. Kaapstad: N. G. Kerk-Uitgewers, 1982.
- Pannenberg, W. 1983. *Anthropologie in theologischer Perspektive*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Pannenberg, W. 1983. *Christian Spirituality and Sacramental Community*. London: Darton, Longman and Todd.
- Pannenberg, W. 1988. *Systematic Theology. Volume I. Translated by Geoffrey W. Bromiley*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Pannenberg, W. 1991. *An introduction to Systematic Theology*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Pannenberg, W. 1996. *Grundlagen der Ethik. Philosophisch-theologische Perspektiven*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Paul, G. J. 1979. Biografiese kanttekeningen bij de theologie van dr. O. Noordmans, in *Kerk en Theologie* 30, pp. 183-192.
- Paul, J. P. 1959. Schepping en koninkrijk. Een studie over de theologie van Dr. O. Noordmans. Proefschrift: Wageningen: H. Veenman & Zonen N.V.
- Petzoldt, M. 1984. *Gleichnisse Jesu und christliche Dogmatik*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Phan, P. C. 1984. *Social Thought. Message of the fathers of the church*. Wilmington: Michael Glazier.

- Pharaoh, R. & Schönteich, M. 2003. AIDS, Security and Governance in Southern Africa. Exploring the impact. ISS Paper 65.
- Pierson, H. 1891. *Gelijkenissen des Heeren*. 's-Gravenhage: W. A. Beschoor.
- Pillay, G. J. 1990. Text, paradigms and context: An examination of David Bosch's use of paradigms in the reading of Christian history, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds). *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 109-123.
- Poggi, G. 1983. *Calvinism and the Capitalist Spirit. Max Weber's Protestant Ethic*. London: Macmillan Press. Ltd.
- Potgieter, F. J. M. 1989. Kuyper se betekenis op Teologiese gebied, in Kleynhans, E. P. J. (red). *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N. G. Sendingpers, pp. 3-14.
- Rahner, K. (S. J.), 1995. *Letter to Cardinal Juan Landázuri Ricketts of Lima, Peru*, in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books, pp. 351-352.
- Reich, K H 1998. Psychology of religion: What one needs to know, in *Zygon* 33 1, 113-120.
- Richard, P. 1989. Liberation Theology: A Difficult but Possible Future, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro*. New York: Orbis Books, pp. 502-510.
- Richter, L. M. 2003. The impact of HIV/AIDS on the development of children. Paper presented at the Institute for Security Studies Seminar on *HIV/AIDS, vulnerability and children: Dynamics and long-term implications for Southern Africa's security*. Pretoria: 4 April 2003.
- Robertson, M. 1998. An overview of rape in Southern Africa, in *Continuing Medical Education Journal*, February 1998.
- Robinson, P. J. 1990. Mission as ethos/ethos as mission, in Kritzinger, J. N. J. & Saayman, W. A. (eds). *Mission in creative tension. A dialogue with David Bosch*. Pretoria: Missiological Society, pp. 156-167.
- Rowland, C. (ed) 1999. *The Cambridge Companion to Liberation Theology. Edited by Christopher Rowland*. Cambridge: University Press.
- Rowland, C. 1999. Introduction: the theology of liberation, in Rowland, C (ed). *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Edited by Christopher Rowland. Cambridge: University Press, pp. 1-16.

- Rossouw, P. J. 1989. Respons op die voordrag van M. J. P. Olivier, in Kleyhans, E. P. J. (red). *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N G Sendingpers, pp. 82-85.
- Rothuizen, G. Th. 1964. Tweërlei etiek bij Calvin? Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Theologische Hogeschool te Kampen op Vrijdag 25 September 1964. Kampen: Kok.
- Saayman, W. 1992. *Transforming mission* by David Bosch: a review article from a South African perspective, in *Theologia Evangelica* 25(2), pp. 37-48.
- Safranski, R. 2000. De toekomst van het geloof, *Trouw*, 22 April 2000.
- Scheffler, E. B. 1988. Suffering in Luke's Gospel. Doctor Divinitatis. University of Pretoria.
- Scherer, J. A. 1991. Review of *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, by David J. Bosch. *Missiology: An International Review*, 19(2), pp. 153-160.
- Schillebeeckx, E. 1989. The Religious and the Human Ecumene, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro*. New York: Orbis Books, pp. 177-188.
- Schutte, G. J. 1987. Abraham Kuyper – vormer van een volksdeel, in Augustijn, C., Prins, J. H. & Woldring, H. E. S. (reds). *Abraham Kuyper. Zijn volksdeel, zijn invloed*. Delft: Meinema, pp. 9-33.
- Schweizer, E. 1984. *The Good News according to Luke*. Translated by David E. Green. London: SPCK.
- Sebothoma, W. 1988. Luke 12:35-38: A reading by a black South African, in *Neotestamentica* 22, pp. 325-335.
- Seccombe, D. P., 1982. *Possessions and the poor in Luke-Acts*. Linz: Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt.
- Sider, R. J. 1997. *Rich Christians in an Age of Hunger. Moving from affluence to generosity*. Dallas: Word Publishing.
- Smit, D. 1988. Paradigms of radical grace, in Villa-Vicencio, C. (ed). *On reading Karl Barth in South Africa*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, pp. 17-43.

- Smit, D. 1998. *Wat beteken 'Gereformeerd'?*, in Boesak W. A. & Fourie, P. J. A. *Vraagtekens oor Gereformeerdeheid. 'n Bundel opstelle onder redaksie van WA Boesak en PJA Fourie*, Belhar: LUS Uitgewers, pp. 20-37.
- Smit, D. 1999. Modernity and Theological Education: Crises at “Western Cape” and “Stellenbosch”?, in *Journal of African Christian Thought* 2(1), pp. 34-44.
- Smit, D. J. 2002. In diens van die tale Kanaäns? Oor sistematiese teologie vandag, in *Ned Geref Teologiese Tydskrif* 43 (1&2), pp. 94-127.
- Smit, J. H. 1989. Abraham Kuyper – Sy betekenis op wetenskaplike gebied, in Kleynhans, E. P. J. (red). *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N. G. Sendingpers, pp. 45-65.
- Sölle, D. 1989. God's Pain and Our Pain, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro*. New York: Orbis Books, pp. 362-333.
- Son, B. 1994. The place of the christian church in modern society, in Batteau, J. M. & Maris, J. W. & Veling, K 1994. *The vitality of reformed theology. Proceedings of the International Theological Congress June 20-24th 1994 Noordwijkerhout The Netherlands*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Sonderen, J. H. 1990. *De Kerk en het leven. Een bijdrage tot het onderzoek van de geschriften van dr. O. Noordmans*. Proefschrift. Kampen: J. H. Kok.
- Speckman, M. T. 1997. Beggars and gospel in Luke-Acts: preliminary observations on an emerging model in the light of recent developmental theories. *Neotestamentica* 31(2), pp. 309-337.
- Spoelstra, B. 1993. Besinning oor die teologiese ensiklopedie van Kuyper met Kerkreg en Diakonologie as parameters, in *In die Skriflig* 27(1), pp. 69-89.
- Stackhouse, L. et al 1995. *Christian Social Ethics in a Global Era*. Nashville: Abingdon Press.
- Stackhouse, L., McCann, D. P. & Roels, S. J. (eds) 1995. *On moral business. Classical and contemporary resources for Ethics in economic life*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Strauss, D. F. M. 1989. Die betekenis van Kuyper op wetenskaplike gebied, in Kleynhans, E. P. J. (red). *Abraham Kuyper na 150 jaar. Referate gelewer by geleentheid van die Kuyper-herdenking by die Universiteit van die Oranje-Vrystaat op 19 Mei 1987*. Bloemfontein: N. G. Sendingpers, pp. 38-44.

- Strauss, P. J. 1993. Abraham Kuyper, ras en volk – en Suid-Afrika, in *In die Skriflig* 27(3), pp. 323-336.
- Struik Christelike Boeke. 1988. *Die Geskiedenis van die Christendom*. Kaapstad: Struik, pp. 264-267.
- Theron, D. F. 1994. 'n Gesprek oor die teologie van Heyns, in *Skrif en Kerk*, 15(1), pp. 108-119.
- Theron, P. F. 2000. Noordmans as briefskrywer, in *Kerk en Theologie* 51(1), pp. 16-23.
- Theron, P. F. 2000. Die aktualiteit van die kritiese teologie van Noordmans vir die kerkstryd in Suid-Afrika, in *Kerk en Theologie* 51(3), pp. 204-214.
- Thiselton, A. C. 1980. *The two horizons. New Testament hermeneutics and Philosophical description*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Torres, S. 1989. Gustavo Gutiérrez: A Historical Sketch, in Ellis, M. H. & Maduro, O. *The Future of Liberation Theology. Essays in Honor of Gustavo Gutiérrez. Edited by Marc H. Ellis and Otto Maduro*. New York: Orbis Books, pp. 95-101.
- Van de Beek, A. 1994. Een boek met prenten en verhalen, in Dekker, E., De Kruijf, G. G. & Veldhuis, H. *Openbaring en werkelijkheid. Systematische theologie tussen empirische werkelijkheid en christelijke zinervaring*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum B.V, 27-42.
- Van de Beek, A. (red) 1995. *Lichtgeraak. Wetenschapsbeoefenaren over de relatie van hun gelovig christen-zijn en hun werk*. Nijkerk: Calenbach.
- Van de Beek, A. 1995. Wat hebt gij dat gij niet hebt ontvangen?, in Van de Beek, A (red). *Lichtgeraak. Wetenschapsbeoefenaren over de relatie van hun gelovig christen-zijn en hun werk*. Nijkerk: Calenbach, pp. 120-148.
- Van de Beek, A. 1996. *Schepping als voorspel voor de eeuwigheid*. Baarn: Uitgeverij C. F. Callenbach.
- Van de Beek, A. 1998. *De Christologie als hart van de theologie*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Van der Kooi, C. 1992. De spanning van het 'reeds' en 'nog niet' bij Calvijn, Kuyper en Berkouwer, in Brinkman, M. E. (red) 1992. *100 jaar theologie. Aspekten van een eeuw theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992)*. Kampen: Kok.
- Van der Ven, J. A. 1993. *Ecclesiology in Context*. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company.

- Van der Walt, H. 2003. *MIV/vigs in Suid-Afrika, Kortbegrip van die epidemie en hoe gemeentes daarop kan reageer*. Bloemfontein: CLF-Uitgewers.
- Van der Watt, P. B. 1988. Prof. Dr. Johan Adam Heyns – Anno Sexagesimo, in Wethmar, C. J. & Vos, C. J. A. 1988. *'n Woord op sy tyd. 'n Teologiese feesbundel aangebied aan Professor Johan Heyns ter herdenking van sy sestigste verjaarsdag*. Pretoria: NG Kerkboekhandel, pp. 1-8.
- Van Dyk, A. 2001. *HIVAIDS. Care & counselling. A Multidisciplinary approach*. Second edition. Cape Town: Pearson Education South Africa.
- Van Genderen, J. e.a. 1965. *Zicht op Calvijn*. Amsterdam: Buijten & Schippenheijn.
- Van Leeuwen, A. Th. 1972. *Kritiek van hemel en aarde. deel 2: Kritiek van de aarde*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Van Niekerk, A. Is God veral die God van die arm mense? (Oor die sosiale roeping van Christene), in Meiring, P. (red). *So glo ons, Gelowig nagedink oor God, die Bybel en ons leefwêreld*. Vereeniging: Christelike Uitgewersmaatskappy pp. 136-154.
- Van Niftrik, G. C. 1951. *Zie, de mens! Beschrijving en verklaring van de Anthropologie van Karl Barth*. Nijkerk: Callenbach.
- Van Rooy, J. A. Review of *Transforming Mission. Paradigm Shifts in Theology of Mission*, by David J. Bosch. *In die Skriflig* 26(1), 1992, pp. 111-112.
- Van Ruler, A. A. 1969. *Theologisch Werk. Deel I*. Nijkerk: Uitgeverij G. F. Callenbach N.V.
- Van Ruler, A. A. 1972. *Theologisch werk. Deel V*. Uitgeverij G. F. Callenbach N.V.
- Van Selms, A. 1984. *Job. Een praktische bijbelverklaring*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J. H. Kok.
- Van Wyk, J. H. Analogiese eksistensie. Aantekeninge by die etiek van J A Heyns, in *Skrif en Kerk*, 15(1) 1994, pp. 141-153.
- Van Wyk, J. H. 1990. Resensie van *The Crucified among the Crossbearers: Towards a Black Christology*, in *In die Skriflig* 24(2), pp. 186-188.
- Vatican City. 1995. *Congregation for the Doctrine of the Faith. Ten Observations on the Theology of Gustavo Gutiérrez, (March 1983)*, in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books, pp. 348-350.

- Vatican City. 1995. *Congregation for the Doctrine of the Faith*. Instruction on Certain Aspects of the 'Theology of Liberation', (August 1984), in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books, pp. 393-414.
- Vatican City, 1995. *Congregation for the Doctrine of the Faith*. 'Instruction on Christian Freedom and Liberation' (March 22, 1986), in Hennelly, A. T. (ed) *Liberation Theology: A Documentary history. Edited with Introductions, Commentary, and Translations by Alfred T. Hennelly, S. J.* New York: Orbis Books, pp. 348-350.
- Veenhof, J. 1990. De theologische erfenis van Abraham Kuyper en Herman Bavinck, in Meuleman, G. E. *Cultuur als partner van de theologie. Opstellen over de relatie tussen cultuur, theologie en godsdienstwijsbegeerte, aangeboden aan Prof. dr. G. E. Meuleman*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok, pp. 42-61.
- Veldhuis, H. 1994. Openbaring en werkelijkheid. Over de wetenschappelijkheid en het werkelijkheidsgehalte van de systematische theologie, in Dekker, E., De Kruijf, G. G. & Veldhuis, H. *Openbaring en werkelijkheid. Systematische theologie tussen empirische werkelijkheid en christelijke zinervaring*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum B.V., pp. 27-42.
- Verster, P. 1994. Die kerk en die arme. 'n Herbesinning, in *Nederduits Gereformeerde Teologiese Tydskrif* 35, pp. 442-453.
- Verster, P. 1997. All-inclusive mission – A discussion of *Transforming mission* (1991) by D. J. Bosch, in *In die Skriflig* 31(3), pp. 251-266.
- Villa-Vicencio, C. & De Gruchy, J. W. (eds) 1994. *Doing Ethics in Context. Theology and Praxis: Volume Two*. Cape Town: David Philip.
- Villa-Vicencio, C. 1999. Liberation and reconstruction: the unfinished agenda, in Roland, C (ed). *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Edited by Christopher Rowland. Cambridge: University Press, pp. 153-176.
- Vroom, H. M. 1992. *De gelezen schrift als principium theologiae*, in M. E. Brinkman, (red). *100 jaar Theologie. Aspecten van een eeuw Theologie in de Gereformeerde Kerken in Nederland (1892-1992)*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J. H. Kok, pp. 96-160.
- Walker, D. S. 1992. Preferential option for the poor in Evangelical Theology: Assessments and proposals, in *Journal of Theology of Southern Africa* 79, pp. 53-62.
- Wallace, R. S. 1959. *Calvin's doctrine of the Christian life*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company.

- Wassenaar, N. 1997. Dr. O. Noordmans over 'Kerk en schare'. Terugblik en Vooruitzicht, in *Kerk en Theologie* 48, pp. 113-124.
- Webster, J. 1998. *Barth's Moral Theology*, Edinburgh: T&T Clark.
- Wessels, F. 2000. Bring vergifnis my in die hemel?, in *Die Kerkbode*, 17 November 2000, p. 10
- West, G. 1999. The Bible and the poor: a new way of doing theology, in Roland, C (ed). *The Cambridge Companion to Liberation Theology*. Edited by Christopher Rowland. Cambridge: University Press, pp. 129-152.
- Westra, A. 1987. *De gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus (Lk. 16, 19-31) bij de vroeg-christelike Griekse schrijvers tot en met Johannes Chrysostomus*. Assen: Van Gorcum.
- Wethmar, C. J. & Vos, C. J. A. 1988. 'n Woord op sy tyd. 'n Teologiese feesbundel aangebied aan Professor Johan Heyns ter herdenking van sy sestigste verjaarsdag. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Wethmar, C. J. 1990. Teologie en samelewing, in Meuleman, G. E. *Cultuur als partner van de teologie. Opstellen over de relatie tussen cultuur, teologie en godsdienstwijsbegeerte, aangeboden aan Prof. dr. G. E. Meuleman*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J.H. Kok., pp. 24-41.
- Wethmar, C. J. 1994. Wetenskaplikheid en konfessionaliteit van die teologie: Enkele gesigspunte in verband met die teologiebegrip van J A Heyns, in *Skrif en Kerk*, 15(1), pp. 65-74.
- Whiteside, A. & Sunter, C. 2000. *AIDS. The challenge for South Africa*. Cape Town: Human & Rousseau and Tafelberg.
- Williams, D. T., 1991. Poverty: An integrated Christian Approach, in *Journal of Theology for Southern Africa* 77, pp. 47-57.
- Willis, D. & Welker, M. (eds) 1999. *Toward the future of Reformed Theology. Tasks, Topics, Traditions*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company.
- Winckel, W. F. A. 1919. *Leven en arbeid van Dr. A. Kuyper*. Amsterdam: W. Ten Have.
- Woest, J. C. & Smit, D. J. 1996. Heilige Hermeneutiek: mite of moontlikheid? *Ned. Geref. Teologiese Tydskrif* XXXVII, pp. 126-137.
- Woldring, H. E. S. 1987. De sociale kwesie – meer dan een emancipatiestrijd, in Augustijn, C., Prins, J. H. & Woldring, H. E. S. (reds). *Abraham Kuyper. Zijn volksdeel, zijn invloed*. Delft: Meinema, pp. 123-145.

Wolff, H. W. 1973. *Anthropologie des Alten Testaments*. München: Chr. Kaiser Verlag.

Wolterstorff, N. 1981. *Until Justice and Peace Embrace. The Kuyper Lectures of 1981 delivered at the Free University of Amsterdam*. Kampen: Uitgeversmaatschappij J. H. Kok.